

ANEXE

I

TEOHARI ANTONESCU

A fost din generația noastră, a studenților cari mergeam în străinătate acum douăzeci de ani cu mai puțină ambiție strălucitoare și rece, sigură de mecanismul ei, decât alte generații. Am studiat la aceleași Universități, am cunoscut în aceleași împrejurări și viața modernă, am locuit sub acelaș acoperământ. Și, cu toate că, în această strânsă colegialitate, n'am fost prieteni, cu dânsul se duce ceva din tinerețea mea, și plâng pentru dânsa când amintesc cu adâncă părere de rău pe acest tovarăș de studii din anii tineri.

Antonescu era un elev al lui Odobescu și un elev al d-lui Maiorescu, iubit de amândoi și încercând, cu o recunoscătoare admirație, a se apropia de amândoi. În teza lui despre Cultul Cabirilor, ca și în articolele și publicațiile următoare, se vede spiritul lui Odobescu: iubirea stilului frumos, cu draperii largi căzând cam leneș, și luxul expunerii, al ilustrației, al ipotezei și reveriei științifice.

În felul de a-și face lecțiile, și chiar în convorbire, era vădită înrâurirea d-lui Maiorescu, fără a degenera în acea jenantă caricatură pe care o afli la alții.

Inchis, timp de douăzeci de ani, într'o viață de familie care-i ajungea, el n'a fost om de acțiune, nici un om de convingeri. Profesorul de arheologie din Iași trăia estetic, într'o lume a lui, pe care o domina un rece ideal de frumusețe eternă. Și aici era încă o înrâurire a unuia dintre cei doi maeștri ai lui.

Se duce încă tânăr, lăsând totuși impresia unei vieți încheiate care-i plăcea însă, tocmai prin aceea că, în pacea ei asigurată în toate privințele, nu mai ascundea nici o surprindere. Nu fără un zâmbet în urmă a intrat astfel sufletul lui în luntrea ce trece peste apele râului de uitare.

17 Ianuarie 1910

N. Iorga

Din «*Oameni cari au fost*».

Fundația Regele Carol II.

Vol. I, 1934, p. 396-7.

II

TEOHARI ANTONESCU

Cât de fără putere, Fatalitate, este înțelepciunea împotriva ta.

Aischylos, *Prometeu*

În ziua de 11 Ianuarie c., s'a sfârșit din viață după grele suferinți, în vârstă abia de 43 ani, profesorul de arheologie dela Universitatea din Iași — Teohari Antonescu

O boală care nu cruță l'a răpus înainte de vreme și moartea lui lasă în urmă-i un gol pe care ani de-a rândul nu-l vor putea împlini.

Născut la Giurgiu din părinți săraci, Antonescu a urmat cursurile liceale și apoi Universitatea la București, în epoca de plină activitate a învățatului arheolog, profesorul și maestrul său, Alexandru Odobescu. Bursier al Școalei normale superioare și mai apoi, prin recomandarea profesorului său, bursier

al Statului pentru arheologie, Antonescu studiază pe rând în Germania, la Berlin și Heidelberg, la Paris cu profesorul Collignon, făcând dese călătorii de studii în Italia și Grecia.

Suflet primitiv de poezie, stăruitor și ager, Teohari Antonescu se ridică, din universitate încă, până la iubirea profesorului său. Din lipsă de mijloace, funcționar un timp la Minister, Odobescu îl trimite cu cel dintâi prilej în străinătate. Teza sa de licență: *«Cultul Cabirilor în Dacia»*, București 1889, scrisă în stil mare, în deaproapea atenție a profesorului, căruia lucrarea îi e și închinată, îi dădea drept la această distincțiune.

Sub aceste auspicii începe viața științifică a arheologului de mai târziu.

În răstimpul dela 1895 până astăzi, profesor la Universitatea din Iași, Teohari Antonescu colaborează la diferite reviste cu articole de specialitate, în timpul din urmă mai ales la *«Convorbiri literare»*; publică lucrări, între altele: *«Le Trophée d'Adamclissi»*, Iassy, 1905, impunând prin temeinice cunoștințe, prin măsură și rigurozitate, prin forma scrisului, în multe asemenea cu a maestrului său.

Profesor din pleiada anilor 90 și urm., cu d-nii Philippide, Găvănescul, P. P. Negulescu, Antonescu activează cu cele mai frumoase speranțe mișcarea universitară ieșeană. Cine nu-și amintește avântul de pe vremuri al Facultății de litere dela Iași, fără sentimentul dureros al zădărnicii înainte de vreme a începuturilor temeinice, viguroase de pe atunci!

Teohari Antonescu a fost un temperament totdeauna pacinic. Avânturile pasionate nu se potriveau cu firea senină, reflexivă, la care contribuisese poate și legăturile strânse cu Junimiștii *«Convorbirilor literare»*, în deosebi d-lui Maiorescu i-a păstrat din anii de student, același cult ca și profesorului său Odobescu. Un singur prilej de supărare adevărată a avut toată viața: activitatea de arheolog a răposatului Tocilescu, pe care a urmărit-o din pas și a criticat-o aspru totdeauna: elevul lui Odobescu nu putea să vadă în ea decât o neiertată uzurpare. Astăzi ar zice cineva: *«Ciudată fatalitate; de aceea i-a și luat pe urmă, așa de curând, din lumea noastră!»*.

Dar, nu despre opera sa de îndrumare științifică a arheologiei poate fi vorba în această scurtă pomenire.

Teohari Antonescu a fost netăgăduit un om de energie și de muncă, — dacă nu dintre acele minți viforoase care răscolesc adânc în calea lucrului lor desfundând comori, cine să regrete, când o nestrămutată fatalitate dă cuiva o fire și nu alta. A lucrat, în schimb, încet dar sigur, liniștit dar hotărât, fără neașteptate surprinderi, nu și fără urmări binefăcătoare. Când cineva nu răzbește prea departe pe-o cale grea, destul că veghează, păstrând ce-a găsit — pentru cei ce vin. Și Teohari Antonescu a fost păstrătorul cu folos al bogăției științifice lăsate de Odobescu.

Arheologia nu e un domeniu de studii cu izbânzi sigure și arheologul e dintre acei învățați cari, măcar, nu mor liniștiți de munca lor când au muncit. Căci ce poate hotări în noutatea silințelor unui deschizător de cale, când numai întâmplarea pune înaintea hârlețului — un tezaur, iar de atâtea ori numai cioburi de lut prost?

I-a lipsit însă învățatului Antonescu largă înțelegere a materiei sale, chiar câștiguri norocoase ale cercetărilor? Nu.

Două exemple. În domeniul ipotezelor care mai ales în această specialitate au tot rostul, când pot aduna și câteva argumente valabile, Antonescu are propuneri de o valoare cel puțin egală cu susținerile colegilor săi străini. *«Dacia patria primitivă ariană»* (din *«Lumi uitate»*, Iași, 1901), care în cel dintâi timp a stârnit atâtea zimbete — e o teorie dovedită de care noua știință străină, pe alte căi, se tot apropie.

În întreprinderile sale practice, pentru care izbutise a-și aduna un mare material și în ultimul timp chiar sprijinul bănesc al celor în drept, arheologul Antonescu s'a dovedit și un înnoitor. Reconstituirea dela Adamclissi și localizările din *«Columna lui Traian»*, lucrare în curs de publicare, sunt o dovadă. În toate verile, de mulți ani încoace, Antonescu a străbătut pe orice vreme, cu aceeași dragoste și îndemn, calea urmelor romane din Transilvania și Oltenia, pentru reconstituirea vremii lui Traian. Ploi reci și furtuni l'au prins

adesea pe văi și munți, în așa de nesigurele-i cercetări în care credea mai mult decât în orice, deși știa că trebuie să se aștepte uneori la așa de puțin! Că pentru o sănătate plâpândă această viață neregulată a putut avea urmări, cine se îndoieste?

Un ultim amănunt: Bolnav, suferind greu, nu mai ținea, în timpul din urmă, prelegerile sale așa de cercetate și așteptate. Ministerul Instrucției aprobă o bună sumă pentru începutul unei biblioteci seminariale de arheologie. Se comandă cărțile, planșele, veniseră; cine să le rânduiască însă? În foarte rarele-i ceasuri de puțină alinare, a durerilor, Antonescu s'a chinuit singur cum a putut, de le-a catalogat, le-a etichetat și rânduit după întrebuințare; soția și nepoata le-au adus la Universitate și le-au așezat în rafturile pregătite, pentru folosire. Era cea din urmă sânguință pentru studenți și Facultate, cea mai neînsemnată, a profesorului Antonescu.

Ce rămâne de pe urma vieții lui?

Un om care muncește o viață și moare muncind e cel mai puternic indemn la muncă. În țara unei vremi de tulbure pregătire, Antonescu a fost un om de muncă, de cinste, de energie morală activă.

Și acestea sunt din temeiurile permanente ale vieții, pentru care, uneori, o nouă pildă înseamnă o victorie mai mult: a desăvârșirii omenești mai apropiate.

Așa va rămâne învățatul și profesorul Teohari Antonescu, pentru cei ce l'au urmărit, l'au cunoscut și l'au iubit.

I. Andrieșescu

Din «Arhiva» Organul Societății
științifice și literare din Iași,

Anul XXI.

No. 1 din Ianuarie 1910.

III

.....

Cu Teohari Antonescu ¹⁾, elev al lui Alexandru Odobescu și Gr. Tocilescu, despre ale cărui cunoștințe și spirit pătrunzător «Cultul Cabirilor în Dacia», București 1889, dăduse o splendidă dovadă, mai apoi elev al lui Furtwängler la München și al lui Collignon la Paris, Universitatea din Iași câștigă la catedra de arheologie și antichități, nou înființată, unul dintre acele elemente științifice și, precum s'a dovedit apoi, și didactice, care să inaugureze o eră nouă în cunoașterea lumii antice, ce, cu niciun chip, nu se putea mărgini la simple lecții ex cathedra, fie și dintre acelea în care Petru Râșcanu era un adevărat maestru.

Ne aflăm, onorat auditoriu, la cele dintâiu începuturi ale științei antichității la noi, de cea mai mare însemnatate pentru progresul culturii noastre în genere, și nimic nu ne poate fi o mai bună călăuză ca rememorarea chipului în care aceste începuturi au prins, au câștigat teren și s'au desvoltat. Urmărind apoi ce s'a făcut aiurea, numai așa ne putem lămuri asupra ceea ce înșine avem de făcut, dacă ne simțim îndatorirea de a nu lăsa să se risipească ostenelele înaintașilor, ci de a le duce mai departe, sporindu-le cu cât de puțin, ca acel vrednic, talantul din biblie.

De la «Notice sur les antiquités de la Roumanie» începuse, în 1868, Alexandru Odobescu cercetările sale arheologice, care, cu necesitate, trebuiau să se coboare din domeniul arheologiei generale la cercetarea propriilor rămășiți, de care încă de pe atunci România se dovedea neobișnuit de bogată. De la al său «Raport asupra unei misiuni epigrafice în Bulgaria», din 1878, începuse, deasemeni,

---

¹⁾ Mai înainte se vorbise despre un alt profesor de seamă al Universității din Iași, Petru Râșcanu.

Grigore Tocilescu, ca să ajungă, prin «*Dacia înainte de Romani*» la cercetările sale asupra Daciei greco-romane²⁾. De la Dacia, prin studiul uneia dintre cele mai interesante credințe ale popoarelor tracice, începuse și Teohari Antonescu activitatea sa pe tărâmul arheologiei, ca să ajungă, după cercetări, paralel cu Tocilescu, asupra monumentului dela Adamclisi³⁾, la aceia despre Sarmisegetuza⁴⁾ și Columna Traiană⁵⁾, operă postumă, publicată după moartea sa așa de timpurie, o pagubă anevoie de reparat a studiilor noastre de antichitate. După pilda profesorilor săi dela București, întărită și de studiile sale la Furtwängler, Teohari Antonescu începea la Iași un întreg curs de arheologie națională sau preistorie, cea ce pe vremea începuturilor sale de activitate profesorală se făcea la puține Universități. Împreună cu cursurile sale despre civilizațiile orientale, ținute un timp în suplinirea profesorului Rășcanu (cât acesta era inspector general al învățământului), Teohari Antonescu împlinia astfel o fericită unitate a studiilor de istorie cu acelea arheologice și informative complementare, pe care, cu o cultivare mai de aproape a limbilor clasice, ni-o putem propune și astăzi ca țintă a organizării universitare a studiilor de antichitate la noi⁶⁾. Pentru întâia oară, tinerimea academică ce se destina studiilor istorice și literare la Iași putea să asculte aici prelegeri despre timpurile preistorice, despre lumea orientală și greco-romană, să vadă și să analizeze în același timp după planșe și diapositive cele mai de seamă monumente și rămășițe ale lumii vechi. Lumea Nilului și a Mesopotamiei, a Siriei și a Palestinei, lumea Asiei anterioare, Grecia începuturilor de legendă și de basm, Grecia clasică, Roma republicană, Roma cuceririlor și a împăraților apăreau, pentru întâia oară, nu numai din vorbirea clară, entusiastă și mișcată, sau întunecată și aspră, după vremurile și oamenii ce se înfățișau pare că la judecată, pe deasupra căroră se răspândia largul suflăt duos al povestitorului, ci din descripția și prezentarea exactă a lucrurilor și locurilor, din cercetarea tuturor împrejurărilor, din aflarea după putință a legăturilor intime dintre fapte, din succesiunea lor veridică, din desfacerea ideilor conducătoare, din urmărirea neîncetată a firului de evoluție, aceasta ca metodă, după toate acestea trebuind să urmeze, în ce privește câmpul de preocupare, concentrarea cu toată atenția și iubirea asupra propriului trecut, întâia și cea mai sigură bază a cercetării lui.

Era aceasta oare coborâre, o risipire a unui miraj, — dealtfel și aceasta ar fi fost puțin bruscă, Teohari Antonescu fiind un arheolog minuțios, dar, nu mai puțin, poate prea mult, visător și poetic? Nu. Când descrește iluzia, sporește adevărul și nu se coboară niciodată fapta în adevăr de seamă așezând-o în mijlocul oamenilor și lumii care au produs-o. Dacă, pentru a da un exemplu din proprie impresie, din mijlocul Romei moderne, peste care stăpânește biruitoare de pe Ianicul statuia ecvestră a lui Garibaldi, sburând pare-că asupra Romei, sau, din cea mai apropiată vecinătate, uriașul monument al lui Victor Emanuel, te cobori în For și simți o primă deziluzie, față de micimea tuturor lucrurilor de acolo, nu te lăsa cuprins de ea; de altfel de sus de pe Colosseu, și această deziluzie se va șterge în bună parte. De fapt, dacă ea s'a produs, se datorește conceptului inexact ce ți-ai alcătuit despre proporții, uitând ceea ce se ascunde îndărătul lor, care aceea este esențial și etern.

Alături de profesorul Petru Rășcanu, Teohari Antonescu venia cu atâtea

2) Din nefericire pentru studiile de antichitate, cu o dispersiune păgubitoare lor, prin aproape egala sa înclinare pentru antichitățile și trecutul nostru mai nou. De altfel, aceasta, dacă e să fim drepti, era o urmare firească a faptului că, din punct de vedere științific, noi am fost și ne găsim încă într-o fază în care numai câțiva, foarte puțini dintr-o generație muncesc, dar aceia, fatal sunt aduși să le îndeplinească pe toate, — pare-că pentru a suplini lipsa de ideal, cu care nici-o generație nu se poate prezenta înaintea viitorului.

3) *Le Trophée d'Adamclissi*, Jassy, 1905.

4) *Cetatea Sarmisegetuza reconstituită*, Iași, 1906.

5) *Columna Traiană studiată din punct de vedere arheologic, geografic și artistic*, vol. I, Iași, 1910.

6) La Facultatea de litere din București acest lucru se face de mai mulți ani, din inițiativa d-lui V. Pârvan, profesorul de istorie veche și cu concursul profesorilor de specialitate înrudite, dintre care unii au și donat o sumă de cărți începutului de Institut universitar pentru studiul antichității, a cărui bibliotecă e legată cu aceia a Museului Național de Antichități. (Aceasta era în 1918—1919).

din elementele acestui îndreptar, pe care i le dăduse o școală mai completă, mai nouă și mai bună, îndreptar menit să aducă multe și binefăcătoare roade. Din nenorocire, activitatea amândurora laolaltă fu de scurtă durată: nici cincisprezece ani. Acestei activități însă se datorește, desigur, faptul că până în ultimii săi ani, Petru Râșcanu, cu o sânguiță care nu trebuie uitată și o curiozitate veșnic trează, a atras în cadrul lecțiilor sale până și unele dintre cele mai nouă probleme ale obiectului său: ultimele descoperiri ale Egiptului faraonic, ale Mesopotamiei elamite și sumero-acadice, ale Asiei Mici hitite, ale lumii egeene sau preistorice italiote; mai puțin ale lumii elenistice, care, ca și romanismul, altfel decât ar trebui, intră până astăzi așa de puțin în cadrul învățământului secundar și superior la noi. Abia d. V. Pârvan, dela începutul activității sale profesionale, a introdus o schimbare în această privință în cursurile sale dela Facultatea de Litere din București.

Alte fapte au împiedicat însă ca, chiar în acest scurt timp, să se realizeze și la Iași ceva mai efectiv, care să pregătească cel puțin noua cale ce stă deschisă studiilor antichității. O înclinare a lui Teohari Antonescu spre, să-i zicem, arheologia metafizică pe de-o parte, pe de alta firea sa, pomenită, aplecată spre visare și poezie, l-au ținut, un timp destul de prețios, într-o lume străină arheologiei și istoriei, în care ar fi putut să lucreze, îndemnând și învățând pe alții să facă tot așa. Ca bucăți literare studiile sale din trecutul culturii omenești: «Patria primitivă, ariană», «Filosofia Upanișadelor», «Din literatura egipteană», «Din literatura caldeie». etc.⁷⁾, pot fi citite și astăzi cu foarte mult interes, pentru limba frumoasă în care sunt scrise, ca și pentru atâtea idei nouă din literatura unui îndepărtat trecut exotic. În vreme ce însă Teohari Antonescu se ridică în domeniul necuprins al patriei primitive ariene, servindu-se doar de presumpții și teorii străine, față de care, cel puțin, nu aducea, personal, tot ce ar fi fost mai interesant și original dela dânsul: presintarea laturii arheologice a acestei grele probleme, astăzi încă nedeslegate, în cea mai de aproape preajma a Iașilor, la Cucuteni-Băiceni, cercetători bine intenționați, dar nici pe departe cu pregătirea și cunoștințele sale, scormoniau și ridicau lucruri prețioase, urme ale unei civilizații dispărute, cel puțin tot așa de interesante ca și acelea ale îndepărtatelor lumi orientale. Scoase oricum, adunate unde s'a întâmplat, aceste lucruri s'au pierdut în bună parte pentru știință. Încă în 1911, scotociam în subsolurile Universității din Iași lucruri de această proveniență, lucruri care, altă dată, expuse în dulapuri concenabile, împodobiau frumoasa ei sală de jos. Am găsit dulapuri stricate, lucruri împrăștiate, fără nici o însemnare, necum un catalog. Nu li se asigurase nici o plasare trainică și nu fuseseră măcar fotografiate, spre cea mai mare pagubă a științei. Când vă voi spune, onorat auditoriu, că rămășițele acestei culturi, cu vechimea ei dovedit prehelenică, de o varietate, de o bogăție și frumusețe cu totul neobișnuite, sunt, împreună cu altele de același fel, răspândite în întreg Sud-Estul european, singurele în stare să lămurească în viitor, odată cu atâtea științe ce ne lipsesc asupra Traciilor și Ilirilor regiunilor noastre până în Italia răsăriteană și până în Asia Mică, — începuturile și caracterul civilizației grecești însăși, — veți aprecia ca și mine ce pagubă reprezintă risipirea unor astfel de rămășiți, cu mult mai prețioase pentru noi, cel puțin în starea de acum a culturii noastre, decât toate upanișadele și poemele calde-eiptene. La Cucuteni a venit, mai târziu, un învățat german, Hubert Schmidt, care, cu banii unei societăți științifice germane (cam 10.000 de mărci), a săpat și dus la Berlin o bună parte din lucrurile care fac po-doaba unuia dintre muzeele de acolo. Nu învinovățesc, ci constat fapte petrecute, din care reiese, cred, serioase învățăminte. Titularul catedrei de istorie veche nu putea s'o facă; alta fusese pregătirea și altele erau darurile sale. O putea face Teohari Antonescu mai bine decât oricine aici. Aplecările sale, dar mai ales o moarte timpurie, o soartă rea, am zice, care obișnuște să ne smulgă adesea tocmai cercetători ai trecutului, în plinătatea cunoștințelor și puterilor lor — gândiți-vă la un G. Popovici, St. Orășianu, N. Dobrescu,

7) Apărute întâiu în *Convorbiri literare*, apoi în *Lumi uitate, Studii literare și arheologice*, Iași 1901.

acum în urmă C. Giurescu ⁸⁾—, l-au împiedecat și au pus capăt oricărei activități pe acest tărâm, cine știe pentru cât timp.

Din cele de mai sus se vede, cred, onorat auditorul, pe ce baze se pornia acum treizeci și ceva de ani studiul antichității la Universitatea din Iași și ce punct de plecare, potrivit, pentru lucrul mai departe, prin chiar ceea ce nu s'a făcut, sau n'a putut să se facă, oferă activitatea acestor doi profesori înaintași. Profesor înainte de orice, Petru Rășcanu folosea lumea antică drept cel mai minunat material educativ, în cadrul istoriei universale, pentru creșterea viitoarelor generații. Cel dintâiu reprezentant al unei discipline abia introduse la o Universitate, ea însăși nouă, eu cred că nici nu putea face ceva mai bun decât să dea această primă orientare, plină de căldură, în întregul cuprins al lumii vechi, să trezească interes și puțină iubire pentru ea, care să se repercuteze și asupra învățământului clasic în de obște, așa de puțin prețuit la noi, iar prin nenorocitul sistem al trifurcării așa de rău servit până în ziua de astăzi ⁹⁾, spre paguba culturii și vieții noastre sufletești în genere. Nefiind el însuși un clasicist, Petru Rășcanu nu a putut fi, firește, și pivotul unei mișcări în această privință. Prin lecțiile și cuvântul său de greutate în învățământ, el a fost însă, direct sau indirect, un temperator al lipsei de incredere sau al directe aversiuni cu care și astăzi, fără nici o dreptate, se întâmpină învățământul clasic la noi. Pentru aceasta încă avem a-i fi recunoscători.

Pragmatic în tratarea istoriei vechi, din convingere pentru valoarea ei etică și dorul său de mai bine, realizabil în așa de mare măsură numai prin școală, Petru Rășcanu avu în Teohari Antonescu un tot așa de entusiast colaborator și continuator, pentru acelaș scop, pe căile frumosului, ale artei vechi, ale rămășiților de tot felul, în stare să învie în cel mai fericit chip, pe cât omenește e cu putință, acele timpuri îndepărtate. Eu cred că nu se putea un mai bun început.

I. Andrieșescu

Dintr'o lecțiune de deschidere,
ținută la Facultatea de litere
și filosofie din Iași, 1918—19,
publicată în *Revista Istorică* a
d-lui N. Iorga și separat, Tip.
Cultura Neamului Românesc
1920, p. 9-14.

---

⁸⁾ Seria avea să continue crunt și după război: Vasile Pârvan, Vasile Bogrea, Gheorghe Mateescu.

⁹⁾ Ba chiar și de astăzi (1935).